

## Перспективи реалізації державної політики у розвитку інклюзивного туризму

*Угоднікова Олена, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова*

Стаття «Перспективи реалізації державної політики у розвитку інклюзивного туризму» присвячена актуальним питанням розвитку державної політики у забезпеченні можливостей та сприятливих умов реалізації проектів інклюзивної інфраструктури. Інклюзивний туристичний простір має великий потенціал для розвитку, оскільки понад 15 % населення Землі можна визначити як інклюзивних туристів. Обсяги розвитку ринку інклюзивного туризму постійно нарощуються. З урахуванням світового досвіду розвитку «туризму для всіх» та аналізу статистики щодо кількості осіб з інвалідністю та соціально незахищених осіб визначено перспективність розвитку ринку інклюзивного туризму, що особливо важливо, враховуючи його соціальне значення. Отже доцільно провести аналіз перспектив створення ефективної системи державного управління розвитком інклюзивного туризму. Метою статті є визначення перспектив формування ефективної системи державного управління розвитком інклюзивного туризму. Аналіз наукових доробок за даною тематикою показав, що, незважаючи на актуальність тематики, питання побудови ефективної системи державного управління інклюзивним туризмом досі залишається нерозглянутим. Авторами не запропоновано комплексного підходу щодо забезпечення ефективної державної політики при формуванні умов розвитку інклюзивного туризму та створення безбар'єрного середовища туристських дестинацій.

Удосконалення механізмів підвищення ефективності державної політики у галузі інклюзивного туризму вимагає розробки організаційного механізму реалізації концепцій «туризму для всіх» із визначенням практичних аспектів її реалізації у відповідності до світових норм та стандартів. В умовах обмеження державного фінансування галузі туризму розвиток інклюзивного туризму не може мати високу ефективність, що пов'язано в першу чергу із соціальним спрямуванням даного напрямку. Важливим є формування стратегії підготовки фахівців для галузі туризму, які б мали навички та компетенції для роботи із категорією туристів з особливими потребами.

**Ключові слова:** державне управління; державне управління у галузі туризму; інклюзивний туризм; механізми державного управління

## Prospects for the implementation of state policy in the development of inclusive tourism

*Uhodnikova Olena, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

The article “Prospects for the implementation of state policy in the development of inclusive tourism” is devoted to topical issues of public policy development in providing opportunities and favorable conditions for the implementation of projects of inclusive infrastructure. An inclusive tourism space has great potential for development, since more than 15% of the world’s population can be classified as inclusive tourists. The volume of development of the market of inclusive tourism is constantly increasing. Taking into account the global experience of developing “tourism for all” and analyzing statistics on the number of persons with disabilities and socially vulnerable people, the prospects for the development of the inclusive tourism market have been determined, which is especially important given its social significance. Therefore, it is advisable to analyze the prospects for creating an effective system of government management of the development of inclusive tourism. The purpose of the article is to determine the prospects for the formation of an effective system of state management of the development of inclusive tourism. Analysis of scientific research on this topic showed that, despite the relevance of the topic, the issues of building an effective system of government management of inclusive tourism still remain unexamined. The authors have not proposed an integrated approach to ensure effective public policy in shaping the conditions for the development of inclusive tourism and creating a barrier-free environment for tourist destinations.

Improving mechanisms to improve the effectiveness of state policy in the field of inclusive tourism requires the development of an institutional mechanism for implementing the concepts of “tourism for all” with the definition of practical aspects of implementation in accordance with international norms and standards. Under the conditions of restricting state financing of the tourism industry, the development of inclusive tourism cannot have high efficiency, which is primarily due

to the social direction of this area. It is important to formulate a strategy for training specialists for the tourism industry, who must have the skills and competencies to work with the category of tourists with special needs.

**Keywords:** *public administration; public administration in the field of tourism; inclusive tourism; mechanisms of public administration*

## Перспективы реализации государственной политики в развитии инклюзивного туризма

*Угодникова Елена, Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А.Н. Бекетова*

Статья «Перспективы реализации государственной политики в развитии инклюзивного туризма» посвящена актуальным вопросам развития государственной политики в обеспечении возможностей и благоприятных условий реализации проектов инклюзивной инфраструктуры. Инклюзивное туристическое пространство имеет большой потенциал для развития, поскольку более 15% населения Земли можно отнести к категории инклюзивных туристов. Объемы развития рынка инклюзивного туризма постоянно наращиваются. С учетом мирового опыта развития «туризма для всех» и анализа статистики по количеству лиц с инвалидностью и социально незащищенных лиц определены перспективы развития рынка инклюзивного туризма, что особенно важно, учитывая его социальное значение. Следовательно, целесообразно провести анализ перспектив создания эффективной системы государственного управления развитием инклюзивного туризма. Целью статьи является определение перспектив формирования эффективной системы государственного управления развитием инклюзивного туризма. Анализ научных разработок по данной тематике показал, что, несмотря на актуальность тематики, вопросы построения эффективной системы государственного управления инклюзивным туризмом до сих пор остаются нерассмотренным. Авторами не предложено комплексного подхода по обеспечению эффективной государственной политики при формировании условий развития инклюзивного туризма и создания безбарьерной среды туристских дестинаций.

Совершенствование механизмов повышения эффективности государственной политики в области инклюзивного туризма требует разработки организационного механизма реализации концепций «туризма для всех» с определением практических аспектов реализации в соответствии с мировыми нормами и стандартами. В условиях ограничения государственного финансирования отрасли туризма развитие инклюзивного туризма не может иметь высокую эффективность, что связано в первую очередь с социальной направленностью данного направления. Важным является формирование стратегии подготовки специалистов для отрасли туризма, которые должны иметь навыки и компетенции для работы с категорией туристов с особыми потребностями.

**Ключевые слова:** *государственное управление; государственное управление в области туризма; инклюзивный туризм; механизмы государственного управления*

### Вступ.

Галузь туризму має значний потенціал до нарощування основних показників діяльності. Світові тенденції свідчать про потужний розвиток галузі, статистичні дані Всесвітньої організації туризму показують сталі результати зростання туристських потоків та доходів від туристської діяльності. Туризм є галузю мультиплікатором, що забезпечує високу прибутковість при низьких вкладеннях інвестицій. Отже однією з ключових характеристик розвитку туристської галузі буде висока конкуренція, що сприяє подальшому розвитку туризму, підвищенню якості надання туристських послуг. Останні тенденції розвитку туризму свідчать про увагу

суб'єктів туристської діяльності до питання розвитку інклюзивної туристської інфраструктури, виділення інклюзивного туризму в окремий вид туристської діяльності, та сприяння його подальшому розвитку. Оскільки інклюзивний туризм виділився як одна із гілок соціального туризму, доцільно виділити ключову роль держави у забезпечення його подальшого розвитку з метою забезпечення виконання державою соціальних гарантій як важливого елементу розвитку державності та громадянського суспільства. Отже, стаття присвячена актуальній тематиці визначення ролі системи державного управління у створенні сприятливих умов для розвитку інклюзивного туризму.

### **Аналіз останніх публікацій.**

Питання пошуку шляхів розвитку інклюзивного туризму в Україні є відносно новим, тому у науковій періодиці не відображено усіх аспектів розгляду даного питання. Проте ряд авторів зверталися до тематики інклюзивності. Зокрема, А. Войтовською було запропоновано дослідження специфічних характеристик інклюзивного туризму, які впливають на формування системи управління даним видом туризму та визначають основні вимоги для забезпечення його розвитку [1]. М. Сварник, Я. Грибальський розглядали питання організації туристичних подорожей для неповнолітніх, в тому числі з урахуванням аспекту інклюзивності [2]. М. Чайковський звернувся до більш розробленої в наукових колах тематики – розвитку освітнього інклюзивного простору, підкріплюючи науково-теоретичними та практичними аспектами тези «освіта без бар'єрів». Дана робота цікава для розгляду питання інклюзивного туризму з точки зору можливостей формування простору безбар'єрної архітектури при інфраструктурному забезпеченні туристських DESTINAЦІЙ чи окремих об'єктів туризму та підготовки кадрів для подальшого розвитку інклюзивного туризму, що є однією із проблем формування умов для подальшого управління даним напрямком туризму [3]. Л. Науменко, В. Лепський, С. Макаренко, І. Борисова, О. Семененко у своєму дослідженні зробили акцент на питаннях оздоровлення та реабілітації осіб з інвалідністю, відповідно визначивши вимоги, що необхідно реалізувати при розвитку рекреаційних об'єктів інклюзивного призначення [4]. Н. Фоменко, продовжуючи тематику рекреаційного забезпечення людей з особливими потребами, визначав механізми створення сприятливих можливостей для розвитку інклюзивного туризму на об'єктах рекреації та курортах, спрямованих на оздоровлення, відновлення та реабілітацію туристів [5]. Проте, незважаючи на актуальність тематики, питання побудови ефективної системи державного управління інклюзивним туризмом досі залишається нерозглянутим. Авторами не запропоновано комплексного підходу щодо забезпечення ефективної державної політики при формуванні умов ро-

звитку інклюзивного туризму та створення безбар'єрного середовища туристських DESTINAЦІЙ.

Мета та завдання статті. Метою статті є визначення перспектив формування ефективної системи державного управління розвитком інклюзивного туризму.

Відповідно до поставленої мети вирішуються наступні завдання:

- визначити перспективи розвитку інклюзивного туризму;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення питань розвитку інклюзивної туристської інфраструктури та створення об'єктів інклюзивного призначення,
- надати визначення поняттю «інклюзивний туризм» як нового виду туристської діяльності,
- розробити пропозиції щодо впровадження механізмів державного управління для забезпечення розвитку інклюзивного туризму.

### **Виклад основного матеріалу.**

Інклюзивний туризм як окремих вид туристської діяльності почав розвиватися відносно недавно. Гасло «туризм для всіх» є одним із пріоритетних протягом усієї історії розвитку організованого туризму. Формування умов для забезпечення масовості туризму було одним із завдань туристських організацій протягом багатьох років. Із початком розвитку транспортного забезпечення (зокрема, залізничного сполучення) почалася розробка та впровадження організованих турів. Туризм розвивався і до цього періоду, проте був менш доступним через високі витрати на переміщення та довгі терміни подорожей. Розвиток науково-технічного прогресу дозволив суттєво скоротити витрати на проїзд та строки перебування в дорозі. Проте ще майже сторіччя туризм залишався доступним лише привілейованим верствам населення. Формування передумов для захисту соціальних прав працюючих та потужний рух щодо забезпечення робітників соціальними гарантіями зробили туризм більш масовими та доступним широкому загалу населення. З цього періоду почало формуватися нове відношення до туризму – не як до форми привілейованого відпочинку, а як необхідності такого відпочинку для кожного. З цього часу галузь туризму демон-

струє рекордні показники приросту потоків туристів у всьому світі та доходів від ведення туристської діяльності.

За даними Всесвітньої туристської організації в середньому кількість туристів у світі щороку зростає на 4 %, що є найкращим показником розвитку серед інших галузей народного господарства, в тому числі сфери послуг. З 2016 року галузь туризму постійно б'є власні рекорди, нарощуючи обсяги збільшення кількості туристів у порівнянні з усіма історичними періодами туристської діяльності [6]. Це свідчить про передумови для подальшого розвитку туризму та суттєвий потенціал зростання її основних фінансово-економічних показників.

Розвиток інклюзивного туризму тісно пов'язаний із попитом на даний вид надання послуг. Статистика свідчить, що у подальшому такий попит буде лише зростати, отже інклюзивний туризм має значний потенціал до нарощування потоків туристів [3]. На сьогодні за даними статистики в Україні проживають понад 2 мільйони людей з інвалідністю [4]. Спостерігається тенденція до старіння населення, тобто більше людей переходить до категорій, що потребують соціального захисту та формування інклюзивних умов розвитку туризму. Отже інклюзивний туризм є затребуваним серед населення країни.

Міжнародний досвід свідчить, що найбільш розвиненим інклюзивний туризм є у США та країнах Європи. Проте понад 80% людей з інвалідністю проживають у країнах, що розвиваються. Отже відчутна диспропорція між потребами туристів у безбар'єрному середовищі і дислокації більшості осіб з інклюзивними потребами.

В Україні забезпечення умов для розвитку інклюзивного туризму визначено у наступних нормативно-правових документах:

- Конституція України,
- Закону законів України «Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії»,
- Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»,
- Закон України «Про соціальні послуги»,
- Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»,
- «Конвенція про права осіб з інвалідністю»,

- «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»,

- Указ Президента України № 501/2015 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини».

Ці нормативно-правові акти визначають основні положення державної соціальної політики, що стосується створення комфортних умов життя та соціального забезпечення осіб з інвалідністю. Проте окремого нормативно-правового акту або положень у розроблених документах, які б визначали механізми реалізації функцій державного управління розвитком інклюзивного туристського середовища, немає.

Закон України «Про туризм», який є основним нормативно-правовим документом, що здійснює регулювання у галузі туризму, не визначає поняття інклюзивного туризму. Проте у статті 6 Закону України «Про туризм» визначено, що державна політика у галузі туризму повинна здійснюватися на основі «забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб» [7].

Відповідно до міжнародних документів у галузі туризму, інклюзивний туризм визначено як рекреаційний вид туризму для осіб з особливими потребами. У 1991 році Генеральною асамблеєю ЮНВТО було визначено поняття інклюзивного туризму – туризму для всіх у Концепції «Створення можливостей для туризму людям з обмеженими можливостями в дев'яності роки».

У системі національного законодавства прописане лише поняття реабілітації та надання реабілітаційної послуги особам з інвалідністю, що безпосередньо пов'язане із рекреаційною та туристською діяльністю, проте не повністю охоплює спектр послуг та можливостей використання туризму.

За визначенням Міжнародної організації праці ООН поняття «реабілітація» включає в себе відновлення здоров'я та сил осіб з інвалідністю з метою забезпечення їх соціального, психічного, психологічного комфорту, фізичного стану та загального оздоровлення [8].

Законом України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю» також визначено поняття ре-

білітаційної послуги, що розглядається як «послуги, спрямовані на відновлення оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності особи з метою сприяння її інтеграції в суспільство».

До структурних компонентів інклюзивного туризму міжнародними організаціями було включено наступні елементи [9]:

- забезпечення реалізації концепцій безбар'єрної архітектури шляхом створення інклюзивного туристського простору, інклюзивної інфраструктури, спорудження об'єктів нерухомості відповідно до норм та стандартів інклюзивності;

- доступність усіх видів транспорту для користування ним людьми з інвалідністю;

- забезпечення якісних послуг щодо супроводження туристів шляхом навчання персоналу відповідним кваліфікаціям;

- інклюзивність культурно-розважальних об'єктів;

- інклюзивна складова маркетингової діяльності, зокрема формування комфортних умов бронювання, презентації туристських пропозицій тощо.

В Україні затверджено спеціальні Державні будівельні норми, які визначають стандарти будівництва об'єктів з урахуванням вимог безбар'єрної архітектури та забезпечення транспортною інфраструктурою з урахуванням вимог інклюзії. Проте відсутній механізм контролю використання цих будівельних норм на практиці при зведенні об'єктів туристського призначення чи розвитку інфраструктури туристських дестинацій.

Залишається невирішеною проблема забезпечення інклюзивності культурно-розважальних об'єктів, оскільки більшість закладів культурно-пізнавального, екскурсійного, розважального та інших видів туризму спроектовані із урахуванням застарілих вимог до будівництва будівель та споруд з точки зору забезпечення інклюзивності. Переоснащення та реконструкція цих об'єктів вимагає вкладання додаткових фінансових інвестицій, що є проблематичним, особливо в умовах скорочення видатків державного бюджету на розвиток галузі туризму у 2019 році.

Особливої уваги вимагає проблема забезпечення кваліфікованими кадрами об'єктів туристської інфраструктури, що спрямовані

на розвиток «туризму для всіх». Адже більшість представників туристської галузі не мають навиків та кваліфікацій для роботи з особами з інвалідністю. Це вимагає перегляду освітніх програм підготовки фахівців для галузі туризму та готельно-ресторанної справи, проведення тренінгів та підвищення кваліфікації для працівників, що вже задіяні у галузі туризму, для їх інформування про особливості роботи з інклюзивною категорією туристів.

Отже, удосконалення механізмів підвищення ефективності державної політики у галузі інклюзивного туризму вимагає розробки організаційного механізму реалізації концепцій «туризму для всіх» із визначенням практичних аспектів її реалізації у відповідності до світових норм та стандартів. В умовах обмеження державного фінансування галузі туризму розвиток інклюзивного туризму не може мати високу ефективність, що пов'язано в першу чергу з соціальним спрямуванням даного напрямку. Важливим є формування стратегії підготовки фахівців для галузі туризму, які б мали навички та компетенції для роботи із категорією туристів з особливими потребами.

#### **Висновки.**

У результаті проведеного дослідження можна зробити ряд висновків. З урахуванням світового досвіду розвитку «туризму для всіх» та аналізу статистики щодо кількості осіб з інвалідністю та соціально незахищених осіб, визначено перспективність розвитку ринку інклюзивного туризму, що особливо важливо, враховуючи його соціальне значення. Аналіз нормативно-правового забезпечення галузі туризму дозволив визначити, що у системі національного законодавства відсутнє теоретичне окреслення поняття інклюзивного туризму та механізми реалізації концепцій інклюзивності відповідно до світових норм та стандартів. З технічної точки зору, розроблено Державні будівельні норми, які визначають технічні та технологічні умови зведення об'єктів туристської інфраструктури. Проте відсутній механізм контролю дотримання виконання даних норм при будівництві об'єктів туризму та туристської інфраструктури. Серед проблемних аспектів реалізації державної політики у галузі розвитку інклюзивного туризму визначено недосконалість організаційних механізмів

впровадження системи інклюзивного туризму, скорочення обсягів державного фінансування галузі, що призведе до скорочення програми соціального призначення та необхідності формування національної стратегії підготовки ка-

дрів для роботи у галузі туризму із навиками та компетенціями, що необхідні при наданні послуг для осіб з особливими потребами. Ці питання є перспективами подальших досліджень.

## БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Войтовська А. І. Особливості інклюзивного туризму / А. І. Войтовська. – Режим доступу: [http://tourlib.net/statti\\_ukr/vojtovska.htm](http://tourlib.net/statti_ukr/vojtovska.htm)
2. Сварник М. Г. Посібник з активного відпочинку та туризму для неповносправних / М. Г. Сварник, Я. І. Грибальський та ін. – Львів: Товариство «Зелений Хрест», 2015. – С. 1
3. Чайковський М. Є. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня док. пед. наук. / М. Є. Чайковський. – Старобільськ, 2016. – 46 с.
4. Науменко Л. Ю. Інклюзивний туризм як вид реабілітації: сучасні потреби інвалідів / Л. Ю. Науменко, В. В. Лепський, С. В. Макаренко, І. С. Борисова, О. В. Семененко // Український вісник медико-соціальної експертизи. – 2015. – № 2. – С. 23-26.
5. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н. В. Фоменко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2007.
6. Офіційний сайт Всесвітньої туристської організації. – Режим доступу: <http://www.unwto.org/>
7. Закон України «Про туризм». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>
8. Міжнародна організація праці. – Режим доступу: <http://www.un.org/en/aboutun/structure/index.shtml>
9. Офіційний сайт міжнародної організації ETAN. – Режим доступу: <http://www.etan.org/>

## REFERENCES

1. Vojtovska, A.I. *Osoblyvosti inklyuzyvnoho turyzmu [Features of Inclusive Tourism]*. – Retrieved from: [http://tourlib.net/statti\\_ukr/vojtovska.htm](http://tourlib.net/statti_ukr/vojtovska.htm) [in Ukrainian].
2. Svarnyk, M.G., & Grybalskyj, Ya.I. et al. (2015). *Posibnyk z aktyvnogo vidpochynku ta turyzmu dlya nepovnospravnyh [Guide for active recreation and tourism for the disabled]*. Lviv: Tovarystvo «Zelenyj Hrest» [in Ukrainian].
3. Chajkovskij, M.Ye. (2016). *Teoriya i praktyka socialno-pedagogichnoyi robot' z moloddyu z osoblyvymy potrebamy v umovah inklyuzyvnoho osvitnogo prostoru [Theory and practice of social-pedagogical work with young people with special needs in conditions of inclusive educational space]. Extended abstract of doctor's thesis.* Starobilsk [in Ukrainian].
4. Naumenko, L.Yu., Lepskij, V.V., Makarenko, S.V., Borysova, I.S., & Cemenenko, O.V. (2015). *Inklyuzyvnyj turyzm yak vyd reabilitaciyi: suchasni potreby invalidiv [Inclusive tourism as a type of rehabilitation: modern needs of the disabled]. Ukrayinskyj visnyk medyko-socialnoyi ekspertyzy, 2, 23-26* [in Ukrainian].
5. Fomenko, N.V. (2007). *Rekreacijni resursy ta kurortologiya [Recreational resources and health resort]*. Kyiv: Centr navchalnoyi literatury [in Ukrainian].
6. *Oficijnyj sajт Vsesvitnoyi turystskoyi organizaciyi [The official website of the World Tourism Organization]*. Retrieved from: <http://www.unwto.org/> [in Ukrainian].
7. *Zakon Ukrayiny «Pro turyzm» [Law of Ukraine «On Tourism»]*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
8. *Mizhnarodna organizaciya praci [International Labor Organization]*. Retrieved from: <http://www.un.org/en/aboutun/structure/index.shtml> [in Ukrainian].
9. *Oficijnyj sajт mizhnarodnoyi organizaciyi ETAN [Official website of ETAN International Organization]*. Retrieved from: <http://www.etan.org/> [in Ukrainian].

### Угоднікова Олена Ігорівна

Канд. економ. наук, старший викладач  
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова  
61000, м. Харків, вул. Маршала Бажанова, 17

### Uhodnikova Olena

P.h.D., senior lecture  
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv  
17, Marshala Bazhanova st., Kharkiv, 61000, Ukraine

Email: [ugodnikova16@gmail.com](mailto:ugodnikova16@gmail.com)

ORCID: 0000-0003-2218-0041

Цитування: Угоднікова О. І. Перспективи реалізації державної політики у розвитку інклюзивного туризму / О. І. Угоднікова // Аспекти публічного управління. – 2019. – Т. 7 – № 1-2. – С. 37-42.

Citation: Uhodnikova, O.I. (2019). *Perspektyvy realizatsii derzhavnoi polityky u rozvytku inklyuzyvnoho turyzmu [Prospects for the implementation of state policy in the development of inclusive tourism]. Public administration aspects, 7 (1-2), 37-42.*